

IFJÚSÁGI ÖNKÉNTESSÉG 2020 – AVAGY A HAZAI ÖNKÉNTES-KUTATÁSOK NÉHÁNY FALRA HÁNYT BORSÓJÁRÓL

BARTAL ANNA MÁRIA¹

Domokos Tamás – Kántor Zoltán – Pillók Péter -Székely Levente (2021): Magyar Fialatok 2020. Kérdések és válaszok – Fiatalokról fiataloknak. Budapest: Erzsébet Ifjúsági Alap – Társadalomkutató Kft. ISBN 978-615-6198-06-8

Kerpel-Fronius Balázs – Nagy Ádám – Fazekas Elek (2022): Önkéntesség, civilség ifjúsági szakma. In. A lábjegyzeten túl is. Magyar ifjúságkutatás 2020. (szerk. Nagy Ádám). Budapest: Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont. ISBN 978-615-01-5518-0

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.3.131-138>

BEVEZETÉS

Magyarországon először 2000-ben indult el a 15-29 éves fiatalok nagymintás vizsgálata², és azóta a magyar ifjúság helyzetéről négyévente látnak napvilágot jelentések. A 2012-es adatok ismertetésig egy „hivatalos” tanulmánykötet jelent meg, majd pedig a 2016-os adatokat a „hivatalos”³ mellett „független” kutatói elemzések is vizsgálatuk tárgyává tették, és jelentették meg önálló kiadványban⁴. Nem történt ez másképp a 2020-as adatok elemzésének esetében sem, ugyanis a „hivatalos” változat eredményei – Magyar Fialatok 2020 cím alatt – 2021-ben, a „független” kutatói kötet – A lábjegyzeten túl is. Magyar ifjúságkutatás 2020 címmel – pedig 2022-ben tették közzé.⁵

¹ Bartal Anna Mária (PhD) szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője

² A kérdőíves felmérések során 8000 magyar fiatalt vontak be a vizsgálatokba, a 15-29 évesek esetében nemre, korcsoportokra és településre nézve reprezentatív módon.

³ Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016. (szerk. Székely Levente). Budapest: Kutatópont Kft.–ENIGMA 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., 2018.

⁴ Lásd. Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016. (szerk. Nagy Ádám). Budapest: Excenter Kutatóközpont, 2018.

⁵ A 2016-os adatbázis 2018-ban, a 2020-as adatbázis pedig másfél év múlva vált hozzáférhetővé, mint közadat.

Jelen recenzió nem tér ki a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felmérés eredményeit tárgyaló „hivatalos”, illetve „független” kötetek teljes bemutatására, hanem – a címnek megfelelően – csak egy jelentősen kisebb részével, az ifjúsági önkéntességre vonatkozó eredmények ismertetésével, összehasonlításával foglalkozik. Tesszük ezt azért is, mert húsz év után végre először olvasható – rövidebb-hosszabb – elemzés a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felmérés eredményeképpen, a magyar fiatalok önkéntességéről. Sajnálatos módon erre az első részletes elemzésre éppen egy olyan felvétel kapcsán került sor 2020-ban, ami egybeesett a COVID-19-járvány okozta lezárásokkal. Ma már tudjuk, a pandémiának ellentmondásos hatása volt a hazai önkéntességre is (lásd erről bővebben: Bartal et al. 2021; Kapitányné Légrádi – Kőműves 2021; Nagy 2021; Tóthné Almásy 2021).

AZ ÖNKÉNTESÉG HELYE ÉS ÉRTELMEZÉSE A MAGYAR IFJÚSÁG KUTATÁS 2020 FELMÉRÉS TEMATIKÁI KÖZÖTT

2000 és 2018 között a Magyar Ifjúság Kutatás című felmérések nagyjából azonos tematika szerint vizsgálták az ifjúság jellemzőit, helyzetét és állapotát, úgymint: demográfiai szerkezet, család, családalapítás, gyermekvállalás, oktatás, munka, életmód, értékek és identitás, vallás, média és digitális kultúra, illetve a kockázati magatartásokra vonatkozó kérdéscsoport.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatfelvételekor – a korábbi vizsgálati témákra alapozva – a kutatók négy nagy tematikus egységet jelöltek meg, úgymint:

- családalapítás, gyermekvállalás, egészség, szabadidő, környezetvédelem, vallás,
- politikai szocializáció,
- életesemények, munkapiaci attitűdök, területi mobilitás, önkéntesség,
- ifjúsági programok, digitális kultúra, fogyasztói tudatosság, kultúra fogyasztás.

Ennek alapján arra lehet következtetni, hogy a kutatók (Domokos et. al. 2021) implicite az önkéntesség munkához közelítő, és nem annak szabadidős „időadomány jellegét” vagy akár civil, közpolitikai aktivitásként való értelmezését vették alapul. Itt kell megjegyezni, hogy ez utóbbi értelmezési keretben elemezte a kutatás adatait az Önkéntesség, civilség ifjúsági szakma című tanulmány (Kerpel-Fronius et al. 2022).

A munkához közelítő értelmezésnek némileg ellentmond, hogy az eredmények elemzésénél a Magyar Fiatalok 2020 című tanulmányban a szerzők expliciten kifejtik, hogy az önkéntességet integrációs, szocializációs élménynek (sic!) tartják (Domokos et al. 2021:11).

Módszertani felvetésként érdemes megjegyezni, hogy egy kérdőív készítésénél a kérdések „környezete” gondolatilag is orientálja a válaszadót, és ennek közvetett, vagy közvetlen hatása lehet a válaszokra is, illetve következményei lehetnek a mért eredményeket illetően is. Erre – az önkéntesség mértékét befolyásoló – mérési és a módszertani problémával foglalkozik a 2020-as ifjúságkutatás önkéntességgel kapcsolatos eredményeit részletesen elemző tanulmányában Gyorgyovich (2022), amelyre még alább még visszatérünk.

Az önkéntesség mint (szocializációs, integrációs) „élmény” megfogalmazás mellett azonban nem lehet szó nélkül elmenni, mert ez leképeződése annak az utóbbi években egyre inkább túlburjánzó kommunikációs gyakorlatnak, hogy az ifjúsági korosztály önkéntestoborzásában igen gyakori szlogenné váltak az olyan kifejezések, mint: „az önkéntesség egy jó buli”, „az önkéntesség szexi” és más ehhez hasonló hívószavak.

Főként a fiatal (15-29 éves) korosztályban tetten érhető reflexív önkéntesség (lásd bővebben: Hustinx – Lammertyn 2003:168; Bartal 2021) leginkább az önkéntes személyes érdekeit, szükségleteit tükrözi, és azt, hogy a korosztály jórésze mindenben, mindenhol „élményt” keres. Azonban a *csak* élményre hívó önkéntestoborzási szlogenek és értelmezések megtévesztőek mind a potenciális önkéntesek, mind pedig a társadalom felé. Ugyanis az önkéntesség nem elsősorban *csak* ego-élmény, hanem közösségi élmény, civil és közpolitikai aktivitás, munka, morális felelősség és hozzájárulás egyének, csoportok, közösségek jóllétéhez, végső soron pedig a társadalmi közjóhoz. Ráadásul az önkéntességnek monetárisan kifejezhető gazdasági értéke, haszna van. Mindennek a kommunikálása – véleményem szerint – ugyanolyan, ha nem fontosabb az önkéntesek toborzásánál. Számos önkéntes szervezet vezetője számol be arról, hogy miként veszítik el fiatal önkénteseiket akkor, amikor kiderül, hogy az önkéntesség-élmény csak a befektetett, felelősséggel végzett munka után tapasztalható meg és nem észlelhető, érezhető rögtön a jelentkezés után, vagy az első napon.

A MAGYAR IFJÚSÁG KUTATÁS 2020 ÁLTAL HASZNÁLT ÖNKÉNTESSÉG DEFINÍCIÓ

A 2012-ben elkészített Nemzeti Önkéntes Stratégia (NÖS) egyik fontos eredménye volt, hogy végre adott egy olyan – a kutatási eredményeken és a gyakorlati tapasztalatokon nyugvó – önkéntesség definíciót, amelyet általánosan használni lehet, valamint a további, ötévente elvégzendő országos önkéntes-felmérések és minden más önkéntes kutatás alapjául is

szolgál(hat). Ez a definíció a következő: „...olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.”(Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020:2).

A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 a következő kérdés mentén vizsgálta az önkéntességet: „Önkéntes tevékenység az a segítség, szívesség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha önkéntes tevékenységet?”

Ezt olvasva egyik szemünk sír, a másik pedig nevet. Sír, mégpedig azért, mert Domokos et al. (2021) vélhetően a „közérthetőség” oltárán feláldozták a NÖS definíciót a segítség, szívesség kifejezések beemelésével.⁶ Ezzel a definíciós kibővítéssel elveszett annak a lehetősége, hogy a mért adatok összehasonlíthatóvá váljanak a legutolsó, 2018-as országos önkéntes felmérés adataival (lásd. Gyorgyovich et al. 2020). Ugyanakkor a másik szemünk azért nevet, mert a szerzők igyekeztek az önkéntesség határait korrekt módon leszűkíteni, az Önkéntesség Magyarországon 2018 felmérés (Gyorgyovich et al. 2020), definíciós bázisához hasonlóan.

Minden önkéntességgel foglalkozó kutatás „kötelező kúrja” az adott vizsgálat definíciós bázisának és mintavételének vizsgálata (lásd erről részletesebben: Bartal 2019). Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy ma Magyarországon az önkéntességről és annak mértékéről három – eltérő definíciós bázison, és mintavételen nyugvó – kutatási adat áll rendelkezésre.

- a legszűkebb definíciós bázison – a szervezetek által bevallott önkéntesek számán – a Központi Statisztikai Hivatal az évente megjelenő Nonprofit szervezetek Magyarországon, Központi Statisztikai Hivatal felmérése dolgozik (lásd erről bővebben Sebestény 2021).
- a legtágabb definíciós bázist – ugyancsak egy Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérések adatbázisán alapuló 3-4 évente ismétlődő vizsgálata – használja, amely „a 15-75 éves közvetlenül vagy valamilyen szervezeten keresztül, önszántukból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül, háztartásukon kívül élő személyek javára vagy a társadalom hasznára a felsorolt tevékenységek közül bármelyiket végezték rendszeresen, alkalmanként, vagy akár csak egyetlen alkalommal is a kikérdezést megelőző 12 hónap

⁶ Csak feltételezni tudjuk, hogy a „segítség, szívesség” kiegészítések azért kerülhettek be, mert az Önkéntesség Magyarországon 2012., de különösen az Önkéntesség Magyarországon 2018. felvételek szabadszavas meghatározásaiban ezek voltak a domináns jelzők az önkéntességre. (lásd. Batta 2013; Gyorgyovich et al. 2020)

során. A rokonok javára végzett tevékenységek is beletartoznak az önkéntes tevékenységek körébe, amennyiben a kedvezményezettjei más háztartásban élnek.” (lásd erről bővebben Váradi 2021:7).

- E két önkéntesség definíció között helyezhető el a Nemzeti önkéntes Stratégia 2012-2020 meghatározása, amelynek alapján az Önkéntesek Magyarországon 2012-es és 2018-as adatfelvételei (Batta 2013; Gyorgyovich et al. 2020) készültek.

A fentebb ismertetett „csekély” változtatásnak tűnő kiegészítéssel a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 kérdőívének készítői egy negyedik önkéntesség definíciót hoztak létre, ami leginkább az Önkéntesek Magyarországon 2018 definíciós bázisához áll közel, míg mintavételében a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésekhez közelít azzal, hogy 15 éves kortól vizsgálja a célcsoportot.

AZ IFJÚSÁGI ÖNKÉNTESSÉG ÉS JELLEMZŐI 2020

Mindezek után nem meglepő, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 minden, a közelmúltban végzett önkéntesfelméréstől messze eltérő adatokat mért az ifjúsági önkéntességre vonatkozólag. Az eredmények szerint a 15-29 éves fiatalok 16 százaléka volt már önkéntes, akiknek fele (8 százaléka) az elmúlt évben is, míg másik fele (8 százaléka) utoljára több, mint egy éve.

A kapott eredményt magyarázó – és azt a korábbi felvételekkel összevető – tanulmányában Gyorgyovich (2022) úgy véli, hogy az alacsony önkéntességi arány mérésének hátterében alapvetően kérdezés-módszertani probléma áll. „A KSH Munkaerő-felmérése, az Európai Értékkrendvizsgálat és az Önkéntesség Magyarországon részint (például a felmérés neve révén is) előre tematizáltan, a kérdést többé-kevésbé alaposan körbejárva, előzménykérdésekkel is felvezetve kérdez rá a válaszadók önkéntes mivoltára. Ezzel szemben a nagymintás ifjúságkutatás számos témát felölel, így az önkéntességre csak röviden kérdez rá, egész más területekről átevezve. Ebből fakadóan a mérés kétség-telen »hátránya«, hogy általa kevesebb fiataalt látunk a hazai önkéntesek sorában.” (Gyorgyovich 2022:25). A továbbiakban érdekes gondolat kísérletként felveti, hogy a 16 százalékos önkéntes-arány tulajdonképpen az erős önkéntes-identitással rendelkezőket reprezentálja, akik „minden körülmények” között is önkéntesnek vallották magukat. Mindebből adódik az a – szakmai megbeszéléseken és

vitákban tisztázandó – kérdés, hogy végül is mit mérünk az önkéntesség kutatásokkal: a magukat önkéntesnek vallók arányát, az önkéntesidentitást vagy az önkéntes tevékenység népességben való elterjedését?

A Magyar Fiatalok 2020 című kiadványból annyit lehet megtudni a magyar fiatalok önkéntességének jellemzőiről, hogy a legnagyobb arányban a környezet- és állatvédelem, valamint kortássegítés területen voltak aktívak. A megkérdezett fiatalok körülbelül egy ötöde tervezte, hogy a jövőben önkéntes munkát szeretne végezni, leginkább az állatvédelem és az egészségügy területén tervezték azt.

Sajnálatos módon az önkéntes-definíciós (és mintavételi) probléma felett a „független” – Önkéntesség, civilség ifjúsági szakma című – tanulmány szerzői (Kerpel-Fronius et al. 2022) is elsiklottak. Sőt abba a csapdába is belesétáltak, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 által mért önkéntességet a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésének (2014, 2017, 2019), és az Európai Értékrend Vizsgálat (2017/18) adataival igyekeztek összevetni, figyelmen kívül hagyva a vizsgálatok eltérő önkéntes-definícióit és mintavételét. Fel sem tűnt a szerzőknek, hogy almákat és körtéket akarnak összehasonlítani, és csak arra koncentráltak, hogy mindegyik gyümölcs. Következtetésüket – a limitált összehasonlíthatóságot nem hangsúlyozva – nagyvonalúan így fogalmazták meg: „Az adatok között némi eltérés érzékelhető: az értékrendvizsgálat a KSH felméréseihez és a 2020-as Magyar Ifjúság Kutatáshoz képest nagyobb arányban határozza meg az önkéntesek számát.” (Kerpel-Fronius et al. 2022:354).

A szerzők megkísérelték nemzetközi kontextusban is elhelyezni a hazai ifjúsági önkéntesség mértékét (bár egy 2022-es elemzésben nem túl elegáns 2011-es nemzetközi (OECD, Eurobarometer) adatokra hivatkozni) és ennek alapján fogalmazzák meg azt a már közismert tényt, hogy: „Úgy tűnik tehát, hogy hazánkban az Európai Unió tagállamaihoz és az OECD országokhoz képest alacsonyabb az önkéntes tevékenységet végzők aránya.” (Kerpel-Fronius et al. 2022: 352).

Az Önkéntesség, civilség ifjúsági szakma című tanulmány eredményének mondható, hogy részletesebb adatokat tudhatunk meg a fiatalok önkéntességének jellemzőiről, ezek szerint: a 15-29 éves önkéntesek körében szignifikánsan magasabb a nők aránya és a legaktívabbak a 15-19 évesek. Ez utóbbi magyarázatával adósak maradtak a szerzők és arról sem ejtettek szót, hogy ez az aktivitás az Iskolai Közösségi Szolgálatnak köszönhető, amit pedig nem tekintünk önkéntességnek, mivel ebben az esetben az önkéntesség elve nem érvényesül.

Kerpel-Fronius et al. (2022) elemzése szerint a fiatalok önkéntesség vállalását jelentős mértékben meghatározza a szülők iskolai végzettsége. A szerzők a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján megkísérlik az önkéntesek motivációit is beazonosítani. Eredményeik azt mutatják, hogy a magyar fiatalok 54 százaléka saját, belső indíttatásból végez önkéntes munkát, míg 22 százalékuk a kapcsolatépítés és a szakmai előmenetel lehetőségét tartotta motiválónak (Kerpel-Fronius et al. 2022:354). A tanulmány további hiányosságának mondható, hogy a különböző elemzési dimenziókat (az aktivitás, önkéntesség vállalása, motivációk, tevékenységek) nem vizsgálták meg korosztályi alcsoportonként, hanem főként a 15-19 éves korosztályra koncentráltak, és így semmit nem tudunk meg az 20-25 éves és 26-29 éves fiatalok önkéntességének jellemzőiről.

A VIZSGÁLAT LEZÁRULT, VONJUK LE A TANULSÁGOKAT!

Minden kritikai észrevétel mellett is üdvözölni kell, hogy végre a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felmérésbe belekerült a fiatalok önkéntességének mérése. Noha még nagyon messze vagyunk attól, hogy az önkéntességhez is úgy értsen mindenki – akár elméleti, akár gyakorlati szinten – mint a futballhoz, de az elmúlt harminc év alatt a hazai önkéntesség-kutatása is kitermelte magából mindazokat az elméleti és módszertani alapokat, amelyeket érdemes figyelembe venni, legyen szó akár egy nagymintás kutatásról, akár az eredmények értelmezéséről, feldolgozásáról. Éppen ezért, úgy vélem, vissza kellene térni azokhoz a szűkebb-tágabb körű szakmai megbeszélésekhez, vitákhoz, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy Magyarországon is európai mértékkel mérhető kutatási eredmények szülessenek a hazai önkéntesség trendjeiről, szektoriális jellemzőiről, változásairól. Ehhez szükség lenne olyan fiatal kutatókra is, akik jártasak a szociológiai módszertanban, de ismerik és értik az önkéntesség elméleti és gyakorlati szakirodalmát.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2019): „Vissza a jövőbe.” – A magyar önkéntesség harminc évéről három tételben. *Civil Szemle*, 16(1) pp. 15-32.

Bartal Anna Mária (2021): Forgóajtóban – az Y és Z generációk önkéntességének új tendenciái. *Y.Z.* 1(2) pp. 4-7.

Bartal Anna Mária – Fényes Hajnalka – Szalóczy Nóra (2021): Az elkötelezettek, a csalódottak, a tapasztalatszerzők és akik megpróbálták – az orvos- és egészségtudományi hallgatók COVID-19-járvány alatti önkéntességének vizsgálata. *Önkéntes Szemle*, 1(2) pp. 5-35.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.2.5-35>

Batta Zsófia (2013): *Önkéntesség Magyarországon 2013*. Budapest: Századvég Kiadó.

Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szadorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.

Gyorgyovich Miklós (2022): Az erős önkéntesidentitással bíró fiatal önkéntesek alakulása a koronavírus árnyékában. In. *HorizontON – Aktuális kérdések a magyarországi fiatalok élethelyzetéről és életmódjáról*. (Szerk. Székely Levente). Budapest: Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft., Társadalomkutató Kft. pp. 23-36.

Hustinx, Lesley – Lammertyn, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2) pp. 167-187. Kapitányné Légrádi Éva – Kőműves Glória (2021): Mire tanított meg bennünket a Covid-19-járvány – a Nevetnikék Alapítvány tapasztalatai. *Önkéntes Szemle* 1(2) pp. 70-77.

Nagy Réka (2021): Hogy tetszik lenni? – egy kísérleti önkéntes program a COVID-19 pandémia idején. *Önkéntes Szemle*, 1(2) pp. 88-97. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.2.88-97>

Tóthné Almásy Monika (2021): Újratervezés – a KórházSuli Alapítvány gyors és rugalmas válaszai a COVID-19 járvány idején. *Önkéntes Szemle*, 1(2) pp. 56-69.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.2.56-69>

Sebestény István (2021): A magyar önkéntesség gazdasági ereje – a nonprofit szervezeti statisztika szerint, 1995-2000. *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 39-56.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.3.39-56>

Váradai Rita (2021): Az önkéntesség alakulása Magyarországon a 2010-es években – a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésének 2011-2019 közötti kiegészítő felvételei alapján. *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 3-38. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.4.3-38>